

Всеукраїнська громадська
організація
**«СПІЛКА АРХЕОЛОГІВ
УКРАЇНИ»**

вул. Йорданська 11в, кв. 39
04210, м. Київ, УКРАЇНА
Тел. + 380936483836
E-mail: yagershko@ukr.net

The All-Ukrainian Public
Organization
**«ASSOCIATION OF UKRAINIAN
ARCHAEOLOGISTS»**

11в, Jordanska str., app. 39
04210, Kyiv, UKRAINE
Tel. + 380936483836
E-mail: yagershko@ukr.net

№ 26/2019 «22» жовтня 2019 р.

На Ваш № _____

Президенту України
Зеленському В.О.
Прем'єру міністру України
Гончаруку О.В.
Голові Верховної Ради України
Разумкову Д.О.
Міністру культури, молоді
та спорту України
Бородянському В.В.

**Відкрита заява ВГО «Спілка археологів України»
у зв'язку із можливим запровадженням в Україні ринку земель
сільськогосподарського призначення**

Археологічна спільнота України вкрай занепокоєна прискореним розглядом питання про зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення. Законопроект з цього питання вже поданий Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України.

Відповідно до ст. 54 Конституції України культурна спадщина охороняється законом. Поняття культурної спадщини включає в себе археологічну спадщину, тобто всі науково цінні рештки минулого людства, що перебувають під землею або під водою. На сьогодні за різними даними на державному обліку перебуває до 70 000 археологічних пам'яток. Водночас територія України досі не піддавалася суцільному археологічному обстеженню. У інших європейських державах, територія яких приблизно співмірна з територією України і добре вивчена з археологічного боку (Британія, Франція, Німеччина, Польща) на обліку в середньому перебуває приблизно по півмільйона пам'яток. З цього легко зробити висновок, що більшість археологічної спадщини в Україні ще не виявлено, і відповідні невиявлені пам'ятки перебувають здебільшого на землях

сільськогосподарського призначення. З огляду на це, в умовах майбутнього переходу цих земель в приватну власність має бути гарантовано можливість виявлення нових об'єктів, їх обліку, дослідження та охорони в інтересах суспільства.

Україною ратифіковано низку міжнародних договорів у сфері охорони культурної спадщини. Передусім у цьому контексті важливою є Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини (переглянута 1992 р. у Валлетті). Законодавство України, відповідно до взятих на себе Україною міжнародних зобов'язань, декларує необхідність охорони всіх об'єктів археологічної спадщини незалежно від факту їх виявлення або взяття на облік. Водночас конкретні механізми забезпечення такої охорони, особливо стосовно об'єктів, які перебувають на приватних землях, лишаються не розробленими належним чином.

Ст. 13 Конституції України закріплює принцип «власність зобов'язує». У ст. 41 Конституції прямо йдеться про те, що використання власності не може завдавати шкоди інтересам суспільства, а до таких інтересів належить також і охорона археологічної спадщини. Зазначене добре узгоджується з тим фактом, що й саме по собі право власності за законодавством України не є безмежним. Так, згідно з ч. 3 ст. 79 Земельного кодексу України право власності на земельну ділянку розповсюджується на простір, що знаходиться над та під поверхнею ділянки лише на висоту і на глибину, необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд. Звідси слідує те, що майнові права власників землі далеко не завжди можуть бути поширені на підземну археологічну спадщину. При цьому, відповідно до ст. 18 Закону України «Про охорону археологічної спадщини» пов'язані з об'єктом археологічної спадщини нерухомі та рухомі знахідки, одержані в результаті археологічних досліджень, є державною власністю. Так само, відповідно до ст. 17 Закону України «Про охорону культурної спадщини», пам'ятки археології можуть перебувати лише в державній власності, а землі, на яких вони розташовані, підлягають вилученню (викупу) в державну власність. З формулювання зазначеної статті слідує також те, що перебування земельної ділянки, де розташована пам'ятка археології, в приватній

власності не означає, що на цій підставі може бути знівелювано право державної власності на саму пам'ятку, адже це право за законом має самостійний і безумовний характер. При цьому згідно з ч. 1 ст. 13 того ж Закону державній реєстрації з присвоєнням статусу пам'ятки підлягає будь-який об'єкт археологічної спадщини, після чого держава неодмінно стає власником такого об'єкта. Подія, що згідно з законом обов'язково настане в майбутньому, в юридичній площині здебільшого розглядається як вже існуючий юридичний факт, а отже законодавцеві слід вже зараз виходити з презумпції державної власності на всю археологічну спадщину України, відповідним чином захищати цю власність та пов'язані з нею державні й суспільні інтереси.

У законодавстві України частково присутні механізми доступу археологів на приватну територію з дослідницькою метою та забезпечення охорони відповідних об'єктів археологічної спадщини, але наразі цим механізмам бракує деталізації та комплексності.

З огляду на зазначене, вважаємо необхідним вжиття державою низки законодавчих та організаційних заходів, що гарантуватимуть врахування ризиків для археологічної спадщини в умовах запровадження ринку землі. Передусім йдеться про таке:

1. Імплементація до законодавства України Модельних положень щодо права державної власності на невиявлені культурні блага, розроблених спільною робочою групою секретаріатів ЮНЕСКО та УНІДРУА і прийнятих в 2011 р. Міжурядовим комітетом зі сприяння поверненню культурних цінностей до країн походження або їх реституції у випадку незаконного присвоєння. Виходячи з цих положень має бути чіткіше розмежовано визначене в законодавстві право власності на земельну ділянку, де перебуває пам'ятка археології, та виключне право державної власності на саму пам'ятку, докладно врегульовано порядок набуття державою права власності на археологічні об'єкти та предмети, виявлені в процесі досліджень або випадково.
2. Закріплення у законодавстві загального права держави провадити або санкціонувати археологічні дослідження на землях, що перебувають в

приватній власності. Виходячи з цього права, мають бути конкретизовані наявні норми законодавства щодо порядку доступу археологів до об'єктів археологічної спадщини, зокрема, стосовно умов проходу через прилеглі земельні ділянки (археологічний сервітут). Відповідний порядок доступу може відрізнятися залежно від цільового призначення земель, необхідності використання інвазивних методів у процесі розкопок. Так, процедура проведення археологічних розвідок з обмеженим шурфуванням на землях історико-культурного або сільськогосподарського призначення за межами населених пунктів має бути максимально спрощеною. Водночас проведення досліджень в населеному пункті, доступ на територію, де розташовується житло особи, проведення повномасштабних розкопок може бути пов'язане з необхідністю дотримання додаткових формальностей та гарантій компенсації власникові землі завданої археологічним дослідженням шкоди.

3. Прийняття передбачених законодавством підзаконних актів щодо оголошення топографічно визначених територій чи водних об'єктів, у яких містяться об'єкти культурної спадщини або можлива їх наявність, охоронюваними археологічними територіями.
4. Визначення адміністративного порядку та умов викупу винятково цінних з археологічного боку земельних ділянок для суспільних потреб або їх вилучення з мотивів суспільної необхідності.
5. Впровадження державної програми суцільного археологічного обстеження території України та складання Національної археологічної карти України.
6. Закріплення обов'язку приватних осіб повідомляти про випадково виявлені археологічні об'єкти та предмети і надавати до них доступ спеціально уповноваженим державою особам.
7. Конкретизація відповідальності за заподіяння шкоди об'єктам археологічної спадщини внаслідок проведення господарських робіт.
8. Комплексна імплементація вимог Європейської конвенції про охорону археологічної спадщини (переглянутої) щодо запровадження механізмів превентивної археології, формування повноцінних державних археологічних

служб, проведення археологічних експертиз та врахування археологічних ризиків у процесі територіального планування.

Текст заяви підготував член правління, кандидат юридичних наук О. О. Малишев.

Схвалено на засіданні Правління ВГО «Спілка археологів України» 8 жовтня 2019 (Протокол №_5)

**Голова правління,
доктор історичних наук**

Я. П. Гершкович